

ZA KRIŽEM

27024

ZA KRIŽEM

USKRSNI OBIČAJI PRIMORSKE HRVATSKE

Etnografski muzej
Trg Mažuranića 14, 10 000 Zagreb, HR

27.03. - 27.04. 1998.

USKRSNI OBIČAJI PRIMORSKE HRVATSKE

Uskrs se slavi od samog početka kršćanstva, kao najveći je blagdan vjere. Slavljenje tog dana ima kod Hrvata važno mjesto u ciklusu proljetnih običaja, a odlikuje se bogatstvom raznolikih oblika. Tu nalazimo stare pretkršćanske elemente isprepletene s novijim kršćanskim, vjerskim običajima, stopljenim zajedno u narodnu tradiciju. Iako je mnogo toga već nestalo u minulim stoljećima i desetljećima, neke tradicije još žive. Mnoga su obilježja slavljenja Uskrsa tipična za sve Hrvate, ali ima i nekih koja su specifična upravo za pojedine krajeve Hrvatske.Zbog toga smo željeli nizom uskrsnih izložbi naglasiti običaje pojedinih krajeva Hrvatske.

Krenuli smo od sjevera prema jugu, te smo kroz nekoliko godina uz prikaz sličnosti i razlika željeli obuhvatiti cijeli prostor naše domovine. Uz građu koju je Etnografski muzej u Zagrebu sakupio u svom 80 godišnjem radu, nastojali smo intenzivnije istražiti i pokazati žive korijene narodne tradicije. Ovom izložbom zaokružili bi taj izložbeni ciklus prikazom uskrsnih običaja Primorske Hrvatske (od Istre, Hrvatskog primorja, pa sve do Dalmacije).

Hrvati žive s križem i pod križem više od 1200. godina. Svatko nosi ili ima svoj križ, pa tako i narod. Povijest nas nije štedila, dapače, bacala nas je u razne vrtloge i iskušenja. No, dubina i snaga vjere vodili su naš narod kamenim i teškim stazama, a simbol im je bio križ i Spasitelj na križu. Sve teškoće u životu lakše se prebrode, kada imamo uporište u čvrstom znaku križa.

Dok sjeverna i središnja Hrvatska u uskrsnim običajima obiluju folklornim koloritom, od Savudrije do Vitaljine, uz određni kolorit nalazimo i jednu neobičnu i izuzetnu duhovnu dubinu Korizme i Uskrsa. Naročitu pobožnost štovanja Križa i Muke njegovale su brojne bratovštine. Kao poseban fenomen nameće se štovanje križa na zapadnom dijelu otoka Hvara, gdje se u noćnoj procesiji od Velikog četvrtka na Veliki petak može doživjeti jedinstvena pobožnost " Za križen" . Ta pučka pobožnost stara je više od pola tisućljeća. Upravo stoga našu smo izložbu počastili tim naslovom.

Ove godine uskrsna se izložba sastoji od dva samosvojna dijela povezana u jednu cjelinu. Osim uskrsnih običaja primorske Hrvatske, nastavili smo s iskorakom koji smo učinili i na uskrsnoj izložbi 1995. g. Tada smo pozvali zagrebačke umjetnike da nam se pridruže i s puno dobre volje prikažu viđenje Križnog puta. Ovom prigodom pridružilo nam se dvadesetak umjetnika čiji su korijeni s jadranskog priobalja i otoka. Tema je pasionska baština i Uskrs. U umjetničkom izrazu njihova djela govore na osebujan način o stanju duha i proživljavanju ljudskog i božanskog, u nama i oko nas.

ZA KRIŽEM

Pobožnost Križnoga puta uvedena je u Crkvu tijekom 17. stoljeća. Bila je opće prihvaćena od hrvatskog naroda zahvaljujući prvenstveno franjevačkom redu. No, ne možemo zaobići činjenicu da je štovanje križa i ophod s njim bilo poznato u nekim našim krajevima, dugi niz godina. To se prvenstveno odnosi na pučku pobožnost u procesijama s križem u južnoj Hrvatskoj, koje se i danas, uz sudjelovanje brojnih mještana, održavaju na otocima Hvaru, Braču i Korčuli. Nošenje križa na takvoj procesiji osobita je čast, pa se za nju ljudi nastoje predbilježiti desetljećima unaprijed. Zna se dogoditi da naši iseljenici, kad na njih dođe red, dolaze obaviti tu svečanu dužnost iz Amerike i Australije. Najslikovitiji primjer Procesije s križem je spomenuta pučka pobožnost na otoku Hvaru. O njoj se mnogo piše i govori. Uz znamenito djelo Bernardina Škunce: "Štovanje Isusove muke na otoku Hvaru "spomena je vrijedna i praktična knjižica mjesnog župnika iz Jelse, don Božidara Medvida: "Prosti Gospodine ". Tu se opisuju i donose molitve i napjevi koji se mole i pjevaju za vrijeme pobožnosti. Tko nije prisustvovao tim pobožnostima rijetko da će moći razumjeti i osjetiti veličinu i dubinu doživljaja i duhovnog proživljavanja uz arhaičnost starih napjeva i načina pjevanja, a da ne govorimo o osebujnim slikama i prizorima.

U navedenom djelu don B. Medvid, župnik u Jelsi, nam pripovjeda:I oko 22,00 sata Procesija za križem kreće (kao i iz svih šest mjesta) po kazaljci sata, u PITVE - VRISNIK- SVIRČE- VRBANJ- VRBOVSKU i natrag u JELSU, što traje cijelu noć.

Na izlasku iz crkve jedan pjevač intonira: KLANJAMO SE TEBI ISUKARSTE I BLAGOSIVAMO TEBE. ... Svi odgovoraju: KOJI SI PO SVETOM KRIŽU SVOME OTKUPIO VAS SVIT.Te dalje pjevajući: VIRUJEM U BOGA OCA ... pa OČE NAŠ... ZDRAVO MARIJO... te nižu: ZDRAVI, DOBROSTIV ISUSE itd... Zatim diljem puta: "JA SE KAJEM " ... NA GORI MASLINSKOJ... O ISUSE DAJ DA PJEVAM... POČINJE SE STRAŠNA MUKA... itd.

Povorka "Žudija" iz Metkovića pedesetih godina

Procesija "Za Križem", ujutro u polju, Svirče 1939.

"Za Križem", ujutro u Jelsi, 1943.

Dva pjevača pri pohodu svake crkve, ulazeći i izlazeći pjevaju dio napjeva "Gospina plača", dok im druga dva odgovaraju kako slijedi:

U župskoj crkvi prije polaska:

Nut mislimo svi mi danas
Ki na Križu umri za nas.

Di je sada Sin Tvoj dragi,
Kralj nebeski, Bog naš pravi.

U Pitvama (župska crkva):

Anđel s neba k Njemu dojde,
Pokripi Ga, opet pojde.

Pojdi Ive k majci mojoj,
Prižalosnoj tetki tvojoj!

Obrni se, zlato moje,
Marija Te majka zove.

U Vrisniku (župska crkva):

Jao Gospe plačna moja,
Di je sada dika tvoja?

Što ću sada ja nevoljna,
Bez dragoga Sina svoga?

Svezan ti je stupu kruto,
Ter je fruštan vele jutro

U Svirčima (župska crkva):

Mandalina ne bi lina,
Primi Gospu na sva krila.

Dragu sestru milovaše,
Nad Njom gorko tugovaše.

Anđeli s neba k Njemu dojde,
Pokripi Ga, opet pojde.

U Vrbanju (župska crkva):

O prislavni Sveti Duše,
Daj grišnikom da se skruše!

Ja bi suze prolivala,
Rane Tvoje zalivala.

Jao Sinko, željo moja,
Tužna ti je Majka Tvoja.

U Vrbovskoj (župska crkva):

O žalosna Majka staše,
Pričekala tužne glase.

Obrni se zlato moje,
Marija te Majka zove...

... U Jelsi (crkva Sv. Ivana):

Putem gorko on plakaše,
Svoga Meštražalovaše.

Dignuše Ga Majci s krila,
Tad ne umri Majka mila.

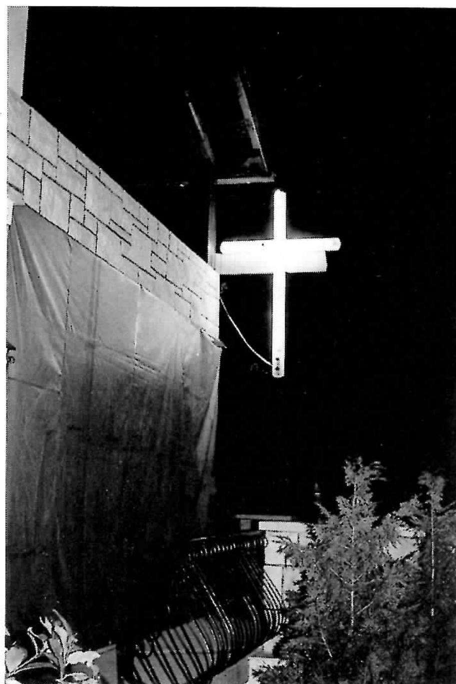
U Jelsi (župska crkva):

Nam dariva višnju slavu,
Radovat se s Njim u raju.

Di On s Majkom jest proslavljen,
Po sve vike vikov. Amen!

Pri pohodu svake crkve nakon što pjevači završe, svećenik (ili ako njega nema, netko iz pratnje)predmoli pet Očenaša i Zdravo Marija "načast pritrudne Muke Gospodinove", te svi zapjevaju KLANJAMO SE TEBI ... :

... Tijekom,cijele noći narod koji nije išao za Križem, u crkvi moli, bdije i dočekuje Križeve."

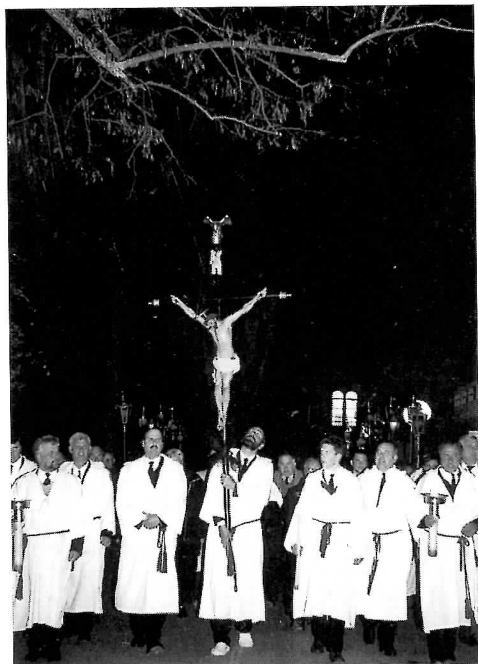
Osvjetljeni križ označava kuću križonoše, Pitve 1997.

"Posljednja večera" u kući križonoše, samo za muške članove, Pitve 1997.

Križonoša iz Pitava u čarapama koje mu je za tu priliku isplela baka, 1997.

Križonoša je krenuo, Jelsa 1997

U očekivanju početka križnog puta, Jelsa 1997.

Slijedimo ga u tišini, Jelsa 1997.

Svako od navedenih mjesta ima svoju procesiju, posebnog križonošu, pratnju i *kantadure* (pjevače) koji pjevaju osebujne napjeve. Kao primjer navest ćemo neke kitice "Gospina plača" koje se pjevaju u Procesiji " Za križem " u Vrbanju (zabilježene zahvaljujući don Branimiru Marinoviću):

O propeti mučni Isuse
Nut pogledaj naše suze.

Okom Tvojim od milosti
Vidiš da smo tužni dosti.

Molimo Te mi grišnici
Ki smo Tvoji naslidnici.

I za Tvoje ljute rane
Po sven tilu jesu dane.

I za muku na Višnjega
Anđelova govorenja.

Zvonici župnih crkava su osvijetljeni ,Vrbanj 1997.

Kad se u vrtu On moljaše
Pot krvavi otiraše.

Poglavice tote staše
I križ teški Njemu daše.

I za onaj glas pritužni
Koj Ivanu majci reče.

I za one gorke boli
I suzice koje proli.

Na smrt Tebe kad vođahu
Konopon Te potezahu.

Slava Tebi na Tvoje ime
Isukrste Gospodine.

Ti nam Oče bi proslavljen
Duhom Svetim uvik. Amen .

Najstariji procesijski torac iz god. 1796.

Mistika čudesne noći , o. Hvar 1997.

Božji grob, Jelsa 1997.

Trenutak predaha, 1997.

Sirnica na stolu nudi se za okrepu, Vrboska 1997.

Pučka pobožnost "Za križem" održala se u neprekinutom nizu punih pet stoljeća. Nošenje posebnog križa pokrivenog crnim, prozirnim velom najveća je čast za svakog vjernika dotične župe, a na red se često čeka i po nekoliko godina (u Jelsi gotovo dvadeset). Nošenje križa je zavjetno (vlastiti ili obiteljski zavjet) te u znak molbe ili zahvalnosti. Križonošu , nekad bosonogog (obuvenog samo u vunene čarape), prati

U zoru se Jelšani vraćaju kući, 1997.

... u susret don Božidaru, Jelsa 1997.

Pred crkvom križonoša potrči...

pratnja (pomoćnik, pratioci sa velikim svječnjacima i "bratimi") obučena u posebne tunike. Procesiji se pridružuju vjernici, a svećnici u pojedinoj crkvi dočekuju i ispraćaju Križ i povorku. U crkvi u Vrbanju postoji pak običaj da svećnik nosi križ kad prvi puta dođe na službu u tu župu. U crkvama, uz pripravljene i svečano okićene Božje grobove, moli se i pjeva.

Posebno je svečan doček procesije u praskozorje Velikog petka u matičnoj župi, na primjer u Jelsi, gdje se župnik i križonoša zagrle i izljube. Slične procesije, ali manjeg opsega i trajanja, nalaze se i u drugim mjestima u Svetoj Nedilji, Dolu...

Procesiju nisu prekinule niti godine Drugoga svjetskoga rata. Kad je 1944. došlo do zabrane te jedinstvene pobožnosti na otoku Hvaru, našlo se u zbijegu, u pustinjskom El Shattu (Egipat), ljudi iz naših krajeva, koji su se snašli i organizirali je tamo, dozvolom američke i engleske Komande. O tome izvanrednom događaju govori nam u neobjavljenom rukopisu Antun Đuka iz Jelse koji je tom prigodom i sam nosio Križ :

... " Noćna procesija *Za Križem*, dopuna one koje u domovini neće biti najavljena je točno u 10 sati navečer. Svaka trpezarija u svom logoru bila je svoja crkva iz koje je svaki križonoša točno u 10 sati krenuo redosljedom kao i u domovini, redom: Vrboska-Jelsa-Pitve-Vrisnik-Svirće-Vrbanj. U svakoj trpezariji, preobraženoj u crkvu, oltar je bio imitiran kao doma u istom stilu.

I evo blizu je čas, ferali se užižu, narod se skuplja, autobusi, kamioni sa Englezima i Amerikancima. Pristižu i razgledaju crkve, dive se energiji i vjeri našega zbjega. Vade se krunice iz đepova saveznika, mole skrušeno klečeći na pijesku, a ni suze nisu rijetke.

I evo, onog veličanstvenog časa, s mislima na svoju crkvu te noći, uzimam ovaj pustinjski mali križ, podižem ga visoko i gromkim glasom kliknem: Klanjamo se tebi Isukarste i blagoslivljamo tebe. Tada se križonoša digne feralisti ispred i intonira se svečano "Pomiluj mene Bože ", "Ja se kajem " koje se pjevaju kroz ovu noćnu procesiju. Križ dolazi u prvu crkvu, u ovom slučaju u Jelšansku, i pjevači intoniraju onom slatkom tihom melodijom: "o žalosna mati kad si pričekala tužne glasi ", sa odgovorom: Spasitelj naš.

U ovim procesijama sudjelovalo je nekoliko tisuća vjernika, a pratilo je procesiju i par tisuća Engleza i Amerikanaca. Tu nije izostao ni glavni komandant Becker, kojemu nisu izostale ni suze, kao i mnogima iz pratnje, koji su klečeći molili krunicom u ruci, vapili spominjaju svoje u domovini, moleći da se vrate živi i zdravi. Ganutljivo je bilo kada su oficiri i podoficiri kao i vojnici prilazili ljubeć mene i križ suznih očiju , govoreći O.K. Još ganutljivije mi je bilo kada su naše majke plačući zazivale svoje najmilije koji su se borili u domovini, a koji ih nikad nisu dočekali.

Procesija je tekla redovito iako po jakom vjetru, koji je zapuhao tokom noći. Procesija je trajala nešto preko 3 i pol sata. Išlo se polako jer vjetar nije dao brže... "

Antun Đuka nosi križ za Vrbosku, El Shatt 1944.

Sveobuhvatan je osjećaj pobožnosti u sučeljavanju s elementima primorskog krajolika. Tragovi Božjih stopa još od stvaranja sveprisutni su. Živeći uz more postajemo svjesni njegove simbolike: dinamike života. Sve dolazi iz mora i sve se u more vraća. To je mjesto rođenja, preobrazbi i ponovnog rođenja, ono je u isti mah slika života i slika smrti. More ima božanske osobine; daje i oduzima život. More je božja tvorevina; Bog ga može razdvojiti, izazivati i stišavati oluje. More je simbol stvaranja, ali i metafora ljudskog življenja - jedni se utapljaju, a drugi ga pobjeđuju.

Sredozemlje je kolijevka kršćanstva i sva kršćanska simbolika lako je čitljiva i prepoznatljiva iz mukotrpne realnosti svakodnevice. Nužno upućen na more kao izvor života mediteranac će prostodušno usvojiti i jednostavno pojmiti Evanđelje. **Kraljevstvo nebesko je slično velikoj mreži koja se baci u more i zahvati svakovrsne ribe. Kad se napuni, ribari je izvuku na obalu te sjednu i pokupe dobre ribe u posudu, a loše izbace. Tako će biti i na svršetku svijeta. (Matej 13, 47 - 49).** *Ono što na kontinentu postaje metaforom, ovdje je život sam. Mreža je svakodnevno oruđe, ali i simbol božanskog djela koje će dijeliti ljude nakon posljednjeg suda. Riba koja predstavlja hranu prvi je ideogram Krista. izveden iz grčke riječi IKHTHYS. Iako strogo kristološki simbol ona predstavlja i euharistiju i uskrsnuće, ako na leđima nosi košaru s kruhom, a kad ponese lađu ona je" Petrova crkva" . Uobičajilo se i fizičke djelove crkve nazivati brodovima. Ribarenje je i simbol propovijedanja i apostolstva. Mnoga Kristova čuda vezana su za ribarenje. Upravo ribom je Krist nahranio mnoštvo. Za noćnog ribarenja hoda po vodi i uči Petra kako je to moguće, samo se mora čvrsto vjerovati i ne posumnjati. Bacajući sidro za ribolova čovjeka koji živi na moru i od mora obuzeti će dvostruka* **nada** *spasa duha i tijela.*

More daje i sol, u katoličanstvu simbol snage i nadmoćnosti. Krist svoje učenike naziva soli na zemlji. Sol štiti hranu od truljenja, pa je i znak obrane od zla, stoga se pri krštenju stavlja djeci u usta. Koralj i biser također se nalaze u moru. Na slikama koje prikazuju dijete Isusa koralji znače zaštitu dok je biser znak spasa. koji vrijedi više od svega zemaljskog blaga. To je arhetipska slika čistoće, skrivena i teško dokučiva svetinja koja se ne baca pred svinje. (Matej 7,6)

Kad se okrene zemlji primorski čovjek opet je u neprekidnom dodiru i suživljenosti s kršćanskim simbolima. Svako stablo je simbol križa, s korjenjem u zemlji, a krošnjom povezano s nebom. Uzgajajući maslinu, to **abrahamsko stablo blaženih** *, režući njene grane za Cvjetnicu u podsvijesti mu odzvanja uzvik HOSANA, darivajući mu radost. U tom svom* **Getsemaniju** *često će se upitati: "***Bože da li je moguće da me mimoiđe ova čaša?** *". Ulje koje dobije iz masline će ga podsjetiti na posljednju pomast, na smrtnost tijela, ali i na vječno spasenje i pomirenje. Prema biblijskim navodima i Kristov križ bio je načinjen od cedra i masline.*

Obrađujući vinograd osjetit će se božijim djetetom jer i ***Bog je vinogradar koji od svojih sinova zahtijeva da obiđu njegov vinograd (Marko 12, 6).*** *Krist se također uspoređuje s lozom budući da je njegova krv vino Novog zavjeta.*

Stoga za sredozemnika kršćanstvo nije samo znak pripadnosti određenoj civilizaciji već život sam. Nema klasičnog rascjepa između tradicionalnog kršćanstva i racionalnog ili intelektualnog duha. Križ kao simbol muke izvor je i nadahnuće u ovoj velikoj crkvi prirode i posađen u srce svakog tko u njoj obitava. Najstariji hrvatski križ s krstionice kneza Višeslava nastao je u ovom podneblju. Pod poznatim križem s otočića Dakse Ivan Gundulić je spjevao " Suze sina razmetnoga" . Dokaz višestoljetne pasionske tradicije nalazimo u prikazima Krista, u crkvama, ali i u izvornom pučkom ekspresionizmu kamenih krajputaša. Prikazi variraju od helenističkog tipa mladog i golobradog do orijentalnog muževnog i bradatog i vrlo često živog Krista.

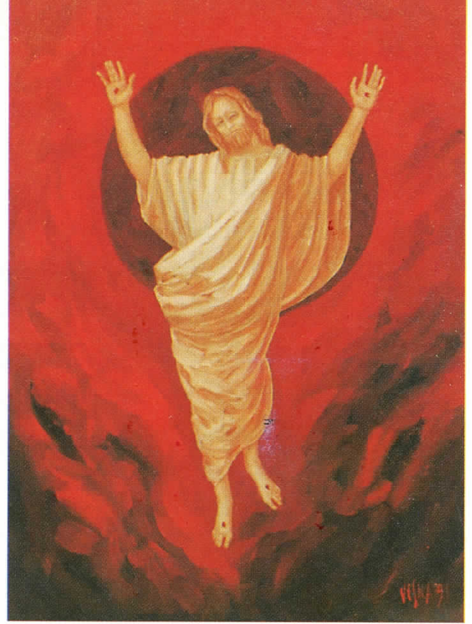
Prihvaćajući se nekih od tema muke, današnji umjetnik ponovno proživljava " Bibliu pauperum " u širokoj slobodi izričaja, od naturalističkog prikaza do minimalističkog sažimanja. Kadikad namjeran rustičan prikaz izraz je arhetipskog ili čak podnebljem obilježenog pojma, dok je svođenje forme vraćanje simbolu i srži stvari koju prikazuje. Ova djela izniknula su iz genija zemlje i s njom srođene muke čovječje. Kao da se zatvara četrnaestostoljetni ciklus života hrvatskog naroda pod znakom križa, izjednačavajući hod kroz povijest s četrnaest postaja križnog puta.

To nisu slike izvan konteksta nego naprosto integrirani život. Stoga ova djela ne možemo promatrati iz vremenske ili stručne udaljenosti. Pred ovim običnim čovjekom koji s drvenog križa vapi " Puče moj" možemo samo skrušeno reći " ECCE HOMO".

Marija Tonković

2

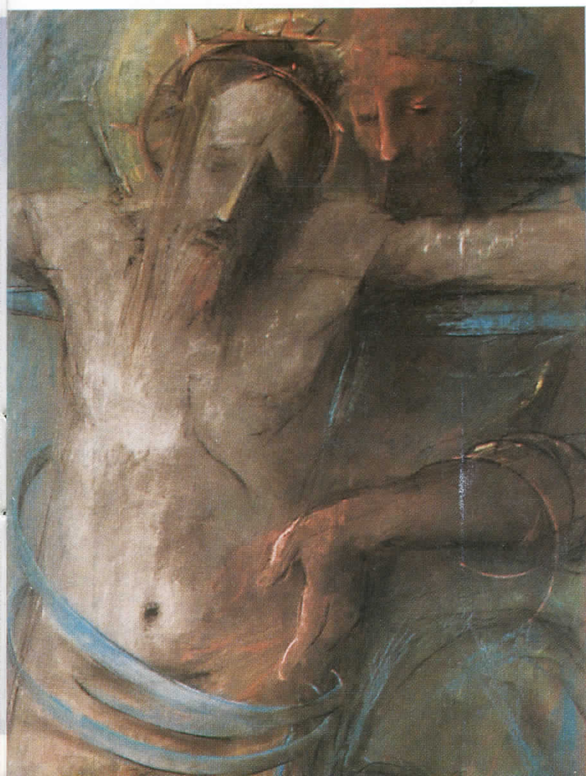
3

1

5

4

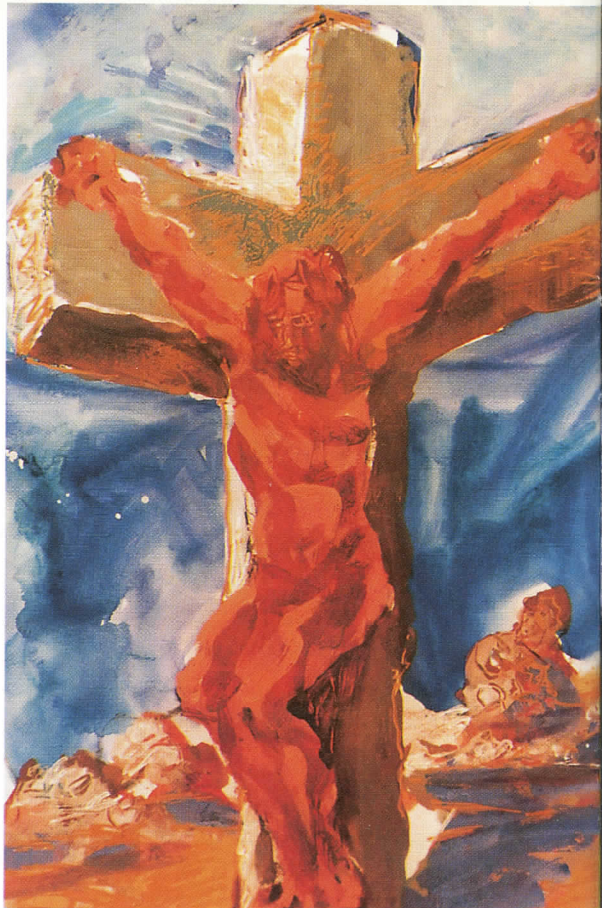

6

7

9

8

12

11

10

13

15

14

16

19

18

17

Lista umjetnika na izložbi "Za križem" :

1. Jasna Bogdanović: "Korizmena kontemplacija", kombinirana tehnika
160x170x80 cm, 1995.

2. Josip Botteri Dini: "Uhvatiše Isusa", ulje/platno, 133x101 cm, 1990.
"Posljednja večera", ulje/platno, 136x200 cm, 1990.
"Zeleni Krist", ulje/platno, 133x101 cm, 1990.

3. Vesna Butković-Lozica: "Usrksnuće", ulje/platno, 25x35 cm, 1991.

4. Zlatko Čular: "Skidanje s križa", pastel, 100x70 cm, 1993.
"Isus", pastel, 70x60 cm, 1992.

5. Ante Despot: "Oplakivanje Krista" , terakota, reljef, 35x40 cm, 1996.

6. Mira Dulčić: "Uskrsne ptice s pisanicama", papirština, 1998.

7. Vinko Fabris: "Pieta", orah, reljef, 90x51 cm, 1998.
"Raspeće", orah, 65 x 16 cm.

8. Emilija Karlavaris: "Procesija u Blatu", ulje/platno, 15,5x20,5 cm, 1995.
"Sjećanje", ulje/platno, 15,5x20,5 cm, 1995.

9. Eugen Kokot: "Raspelo", gvaš, 66x67 cm, 1996.

10. Kuzma Kovačić: "Drvo slavno", pozlaćeno drvo, vis. 45 cm.1981.

11. Mila Kumbatović: "Križni put", bojano željezo, 380x200 cm, 1989.

12. Lujo Lozica: "Uzimanje križa", bronca, 105x75 cm, 1965.

13. Alma Orlić: "Meditacija", ulje/platno, 80x63 cm, 1993.

14. Ante Orlić: "Skidanje s križa", bronca, 50x35x24 cm, 1976.

15. Tonči Ostoja: "Molitva", sadra, 34x23x20 cm, 1998.
"Raspelo", detalj s biskupskog pastorala M.C. polirani
silumin, 31x20x8 cm, 1996.

16. Ratko Petrić: "Križ", mramor, 23x17,4x3,5 cm, 1994.

17. Miro Vuco: "Oplakivanje", MTI, 100x70cm, 1992.

18. Šime Vulas: "Oplakivanje", drvo, 60x18x10 cm, 1993.

19. Stipe Nobilo: "Crkva Sv. Ivana-svjedoka muke", ulje na platnu, 52x70 cm,
1968.

KORIZMA

Nakon bučnog i veselog vremena karnevala i mesopusta koji se slave u brojnim mjestima duž cijele obale Jadrana, započinje Korizma, blagoslovljeno vrijeme duhovne priprave za najveći kršćanski blagdan-Uskrs. Simbolični ulaz u korizmeno vrijeme " tišine" i molitve, nekad je bilo obilježeno zvonjavom zvona uoči Pepelnice, utorkom u 23 sata navečer. Zvuci zvona su navještali kraj veselja, zabave i plesa te upućivali na početak četrdesetodnevnog vremena molitve, posta, pokore i dobrih djela, ne bi li se tako približili Stvoritelju."

"Al i sada-riječ je Jahvina-vratite se k meni svim srcem svojimposteć, plačuć i kukajuć.Razdelite srca, a ne halje svoje! Vratite se Jahvi, Bogu svome, jer on je nježnost sama i milosrđe, spor na ljutnju a bogat dobrotom, on se nad zlom nadžali"(Joel 2, 12-13).

Četrdeset dana Korizme priprava je za Uskrs. Vjernici se okreću unutarnjem duhovnom proživljavanju Isusove muke, smrti i uskrsnuća. To je intenzivnije vrijeme molitve, s posebnom pobožnošću Puta križa (Križnog puta) u crkvama, gdje se na zidovima nalaze reljefi četrnaest postaja. Križni put prati pjevanje Gospina plača: "Stala plačuć tužna mati, gledala je kako pati, sin joj na križ uzdignut..."

Korizma počinje istom srijedom, Pepelnicom (*popelnicom*) kada se u crkvi ujutro glave posipaju pepelom. U novije doba pepeljenje se ponavlja i na prvu nedjelju koja slijedi, za one koji pepeljenje nisu mogli obaviti u srijedu.

Pepelnica je strogi post. Postilo se uglavnom o kruhu i vodi. Ponegdje se na taj dan čistilo suđe u kojem se kuhalo meso ili masna hrana, blagovana prethodnih dana. Čak bi se i komoštre na kojima su visjeli lonci, našle u rukama djece koja su ih vukla po putu da se očiste.

CVJETNA NEDJELJA

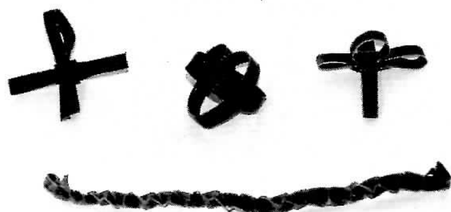
Osobito važnu ulogu u uskrsnim običajima i danas ima nedjelja pred Uskrs - Cvjetna nedjelja, Cvjetnica, Uljika ili Uličnica (u Istri), Maslinska nedilja, Nedija od Polme (otok Hvar), Palmana nedjelja (Ćilipi), jer se toga dana u crkvama blagoslivljaju maslinove i palmine grane. Toga dana djeca i odrasli nose cvijeće i grančice tek propupalog drveća u velikim procesijama s križem, na blagoslov u crkvu. Kitice i grančice mogu biti veće ili manje, što ovisi o tome tko ih nosi - dijete ili odrasli, ali i o lokalnoj tradiciji. Uz lovor i ružmarin, uglavnom su to grančice palme i masline. Maslinova grančica se pod utjecajem crkve proširila na cijelu Hrvatsku, posebno po gradovima. Dok su na sjeveru Hrvatske to obične grančice masline, u Primorskoj Hrvatskoj su one složeno isprepletene. Na Hvaru je običaj da djeca prethodno sakupe veliki buket različitih grančica: od masline, palme, ružmarina, levande i još nekog cvijeća i da taj debeo buket donesu u crkvu na blagoslov, a kasnije ga dijele svojim stričevima i rodbini te za uzvrat dobivaju nešto novca. Ove bukete, ili kako ovdje zovu "polme", nose samo dječaci, dok će djevojčice slične bukete nositi na blagoslov o blagdanu sv. Ante Padovanskoga, 13.6. Prema obliku ponegdje se razlikuju grančice namijenjene dječacima od onih djevojčicama. Tako bi na Saliju dvoprute isprepletene maslinove grane s crvenom vrpcom nosile djevojčice, a troprute s plavom vrpcom nosili dječaci. Od posebnih naziva ističemo u Biogradu naziv *grombućele.* Maslinove grane se često zovu i *palme.*

Vjenčić i križići od masline iz srednje Istre

Za vrijeme pjevanja *Muke Gospodnje* muškarci su u dijelu Istre znali plesti vjenčiće od maslinovih grančica s križem u sredini tzv. *trte*, koje bi na dan Vazma, prije izlaska sunca, zaticali u vinogradu kao zaštitu od tuče.

Poslije blagoslova grančice se nose kući i zadijevaju za svetu sliku ili se spremaju na istaknuto mjesto u kući, gdje su se čuvale kroz godinu dana. Kod nevremena uzimaju se dijelovi grančica i bacaju u vatru kako bi blagoslovljeni dim rastjerao oluju i zaštitio ukućane i polja od groma ili tuče. Dimom od blagoslovljene grančice liječilo se bolesnu djecu. U Istri je raširena upotreba blagoslovljene maslinove grane kod kađenja bolesnih ljudi i stoke. U Dalmaciji na blagoslov se nosilo po nekoliko svežnjeva grančica, koje su se poslije zaticale i za dovratak staje, u polje, a i u grobne humke svojih pokojnika.

Palmini križići i prutić iz Hvara

Blagoslovljene maslinove grančice u kući,
Tinjan 1995.

Stručak iz Vrbanja,
o. Hvar 1998.

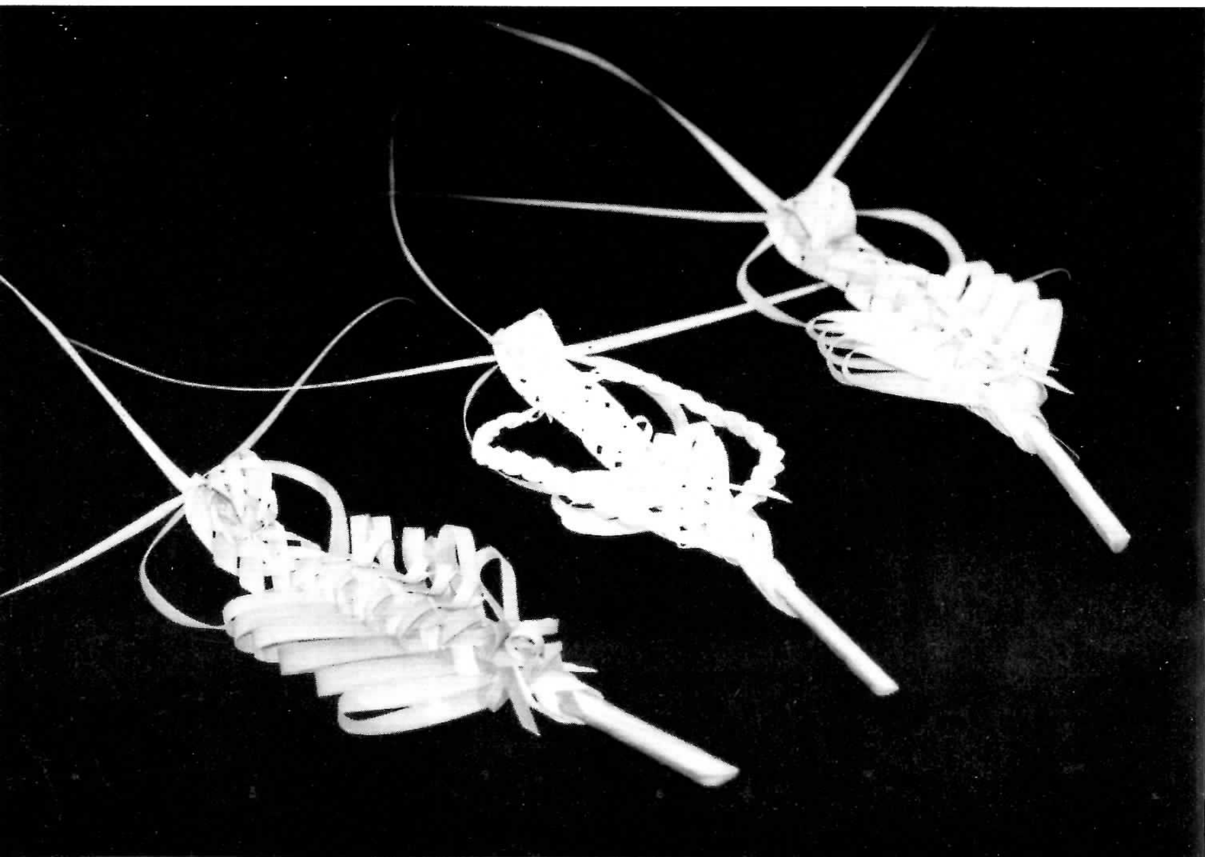

Blagoslovljena maslinova grana poslije
Cvijetnice, o. Hvar 1997.

Dječaci znaju od palminog dugog lista izraditi križeve i njih zadjenuti u svoju *polmu*. Ponekad se takovi palmini križevi vide i u automobilima kao zaštita pri vožnji.Od blagoslovljenih palminih grančica znaju se otkidati listovi i plesti križevi ,zvjezdice i " trupac "(Hvar, Konavle, Filip Jakov, Cres,). Blagoslovljeni križić, grančicu masline ili palme, nosilo se po imanjima, gdje ih se stavljalo na zaklonjeno mjesto, kako ih ne bi odnio vjetar. U dubrovačkom kraju njima bi se kasnije dodavali blagoslovljeni križevi od pruća i od loze tzv. "Markovi križi ".

Uz obične grančice, pa čak i velike grane masline ili palme koje je domaćin nosio kao odeblji naramak u crkvu, u Dubrovniku bi pak domaćica nosila na blagoslov bogato isprepletenu *pomu*. I u dubrovačkoj okolici, posebno na otocima južne Dalmacije, također se vješto plela palma. I danas se takve grane i grančice mogu naći na prodaji na tržnicama od Pelješaca do Dubrovnika. Rano ujutro, na Cvjetnu nedjelju, vršio se još jedan običaj, a to je umivanje u vodi u koju se stavljalo proljetno cvijeće - latice ljubice, jaglaca. Kroz korizmene nedjelje, Služba Božja obavlja se pjevanjem posebnih korizmenih napjeva tijekom čitanja Evanđelja /epistula/, kao i svih ostalih napjeva (Gospodine, smiluj se).

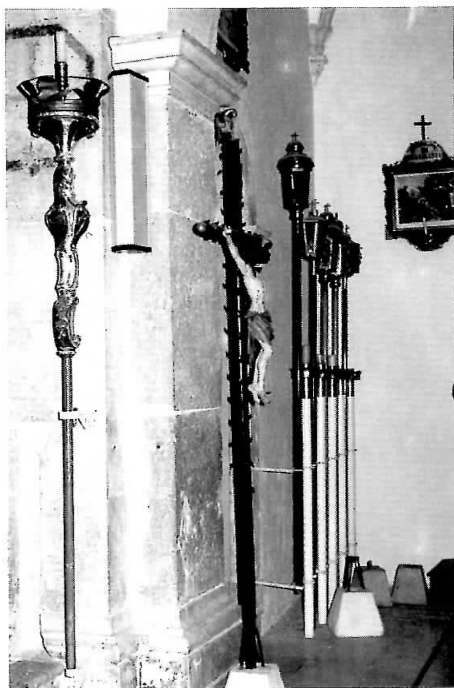
Pletene palmine grane, Dubrovnik 1998.

VELIKI TJEDAN

Za Velikog tjedna, *Svetog tjedna* ili *Vele šetemane*, radili su se uglavnom kućni poslovi i pripremalo što je potrebno za uskrsnu *festu*. Početkom Velikog tjedna započinjalo je po domaćinstvima spremanje, čišćenje i uređivanje kuća (lužila se bijela roba, ribali se drveni i kameni podovi, čistio namještaj). U nekim selima Istre, gdje bi žene pekle u krušnim pećima već početkom tjedna, mjesilo bi se tijesto za uskrsne pogače kako bi sve stiglo na svoj red za pečenje. Zadnja tri dana nije se radilo na poljima i izbjegavali su se bučni poslovi. Postojale su zabrane i preporuke što valja raditi. Nije se smjelo obrađivati i dirati u zemlju, a niti kovači nisu smjeli kovati. Očekivala se uzdržanost, pokora i post. U crkvama su se održavale Vazmene ispovijedi za koje je nekada župnik unaprijed davao i posebne potvrde, još od blagoslova kuća.

U srijedu navečer održavali bi se *uficiji* - u crkvi su se pjevali psalmi i nizale tužbalice "Jeremije proroka". Gasile su se svijeće nakon svakog ispjevanog psalma i na kraju bi nastao mrak u crkvi. U nekim krajevima tada bi ljudi, uglavnom mlađi, a danas su to samo djeca, počeli lupati šibljem i batinama po klupama i podu, tj. šibali bi "baraban", tjerali bi barabu.

Torac,križ i ferali u pripremi za Veliki tjedan, Vrbanj 1998.

Dječak sa škrebetalnicom, Lindar 1995.

VELIKI ČETVRTAK

Na Veliki četvrtak, poslije *barabana*, služila se misa Večere Gospodnje. Poslije *Slave* ili *Glorije* zazvonila bi sva zvona, ne samo na zvoniku, nego i u crkvi. Tada bi se zavezala zvona i sve do Velike subote ih se ne bi smjelo koristiti, već bi došle u upotrebu razne *čegrtaljke*, *škrabatuše*, *čvrčajke* (Sveti Filip i Jakov), *škripajke* (Sali i Iž), *skrebetalnice*, *škregetalnice*, *klepetajke*... Znalo se zaustaviti kucanje sata na zvoniku (Vrbanj). Uz male škrebetaljke, ponekad i simbolične veličine kao igračke za djecu, u mnogim župama koriste se velike čegrtaljke drvene pa čak i metalne konstrukcije (Jelsa na Hvaru). "Škrabatuša" je drveni predmet od daske na kojem se nalaze dvije "klamfe", željezne, koje prigodom potresanja udaraju obruč na daski i stvaraju buku. Umjesto zavezivanja, u današnje moderno vrijeme elektrificiranih zvona, prekidačem u sakristiji samo se isključi zvuk, jer su konopi još samo u upotrebi ako slučajno nestane struje na duže vrijeme.

Od Velikog petka do Velike subote po crkvama bi se obilazili Božji grobovi. U mnogim mjestima stražu bi čuvali sami ljudi, mladići, vatrogasci, pripadnici pojedinih zanimanja prikladno odjeveni. U nekim krajevima zadržao se stari običaj *Žudija* kao u Vodicama i Metkoviću, gdje bi Isusov grob čuvala posebna straža obučena u kostimirane odore rimskih vojnika.

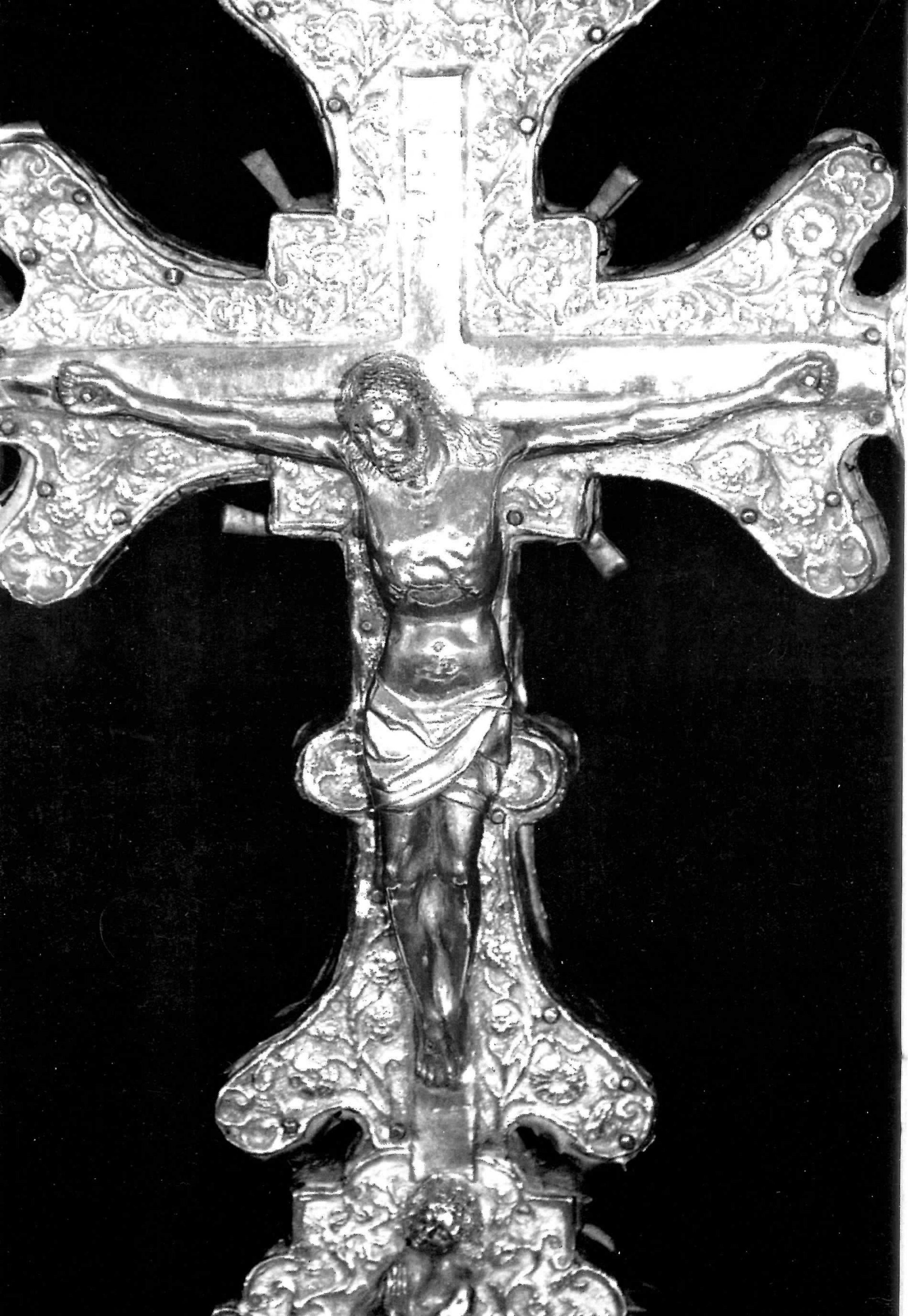
Šibe i dječaci su spremni...

... za baraban, Vrbanj 1997.

Procesija Velikog četvrtka "Po gorah", Blato 1997.

Pred Gospom od polja, Blato 1997.

Posebnu ulogu u običajima Velikog tjedna odigrale su brojne bratovštine. Tako u gradu Korčuli njih tri (bratovština sv. Roka-Rokovci, Sviju Svetih-Sesvetani i Sv. Mihovila-Mihovilci) svaki dan sudjeluju u nekom crkvenom obredu. Na Veliki petak, subotu, a Uskrs posebno. Poznata je procesija "po gorah". Pod istim nazivom nalazimo procesiju u malo daljem mjestu - Blatu, još starije tradicije. Ta bi se procesija, koja se odvija u noći Velikog četvrtka na Veliki petak, mogla mjeriti s onom na otoku Hvaru. I ovdje se cijele noći obilaze crkvice, od Sv. Ivana do Gospe od zdravlja, od Sv. Vida prema pijacu i stolnoj crkvi gdje se dolazi s križem u svanuće. Procesija je stara nekoliko stotina godina, ponovno obnovljena. U njoj sudjeluju bratovštine svete Viscence - dvije "skule" , jedna Srca Isusova i druga Svih Svetih.

Mnogo je mjesta i mnogo bratovština, pa je teško sve ih izdvojiti i ukazati na njihovu osebujnost i značaj.

"Metkovske Žudije" su jedan od lijepih običaja Velikog tjedna koji se još uvjek njeguje u našim dalmatinskim mjestima, a podsjeća na bogatu tradiciju srednjovjekovnih crkvenih prikazanja vezanih za pojedine blagdane.

Posebno je zanimljivo promatrati obrede uskrsne polnoćke u noći Velike subote, kad se s nestrpljenjem očekuje "padanje Žudija". Već se kod zadnjeg biblijskog čitanja osjeća uzbuđenje. Dok zbor pjeva: "Gospodine, smiluj se!", ulaze mladići odjeveni u odore rimskih vojnika s kacigama, štitovima i kopljima. Ispred Isusova groba počinje igra "bacanja kocke", a kad svećenik zapjeva Gloriju vojnici padaju kao mrtvi po tlu. U tom času zazvone zvona i počinje radost Uskrsa. To je završni čin folklorne liturgije u Velikom tjednu, poznat u Metkoviću. Žudija je riječ romanskog porijekla, a znači suvremenu riječ Židov. Izvedena je iz grčko-rimske riječi Judaios, Judeus, koja označava pripadnike naroda Judejaca.

Ne zna se kada su Žudije prvi puta nastupile u ovoj župi, ali se predpostavlja da je to bilo oko 1857. godine, uvjetovano običajem iz Italije koji je uveo Ante Griščević nakon provedenih nekoliko godina u sjemeništu u Loretu. Na početku je bilo samo pet ili šest Žudija sa odjećom od kartona. Sada ih je devetnaest i podijeljeni su u tri grupe. Prvu grupu čine Šimunaši odjeveni u žute haljine i opravljeni kacigama, štitovima i mačevima. Druga grupa je Garda, s crvenim haljinama i pancirnim košuljama, opremljeni kopljima, sabljama i kacigama bez perjanice. Treća grupa su Baldahinaši, odjeveni u crvene haljine. Svaka grupa ima svog vođu odjevenog u ljubičaste haljine.

Žudije se javljaju u Veliki četvrtak kada se uključuju u prijenos Svetog sakramenta na posebno mjesto u crkvi. U jednom dijelu crkve napravljen je i simboličan grob koji Žudije čuvaju sve do Glorije na uskrsnoj polnoćki. Uloga Žudija je najveća na Veliki petak kada u sumrak počinje procesija gradskim ulicama. U sredini povorke je Baldahin s Presvetim sakramentom. Ispred Baldahina stupaju grupe Žudija. Baldahinaši prate Baldahin, ispred njih je Garda koja stupa čvrstim korakom, a na čelu Šimunaši prate Šimuna Cirenca, koji nosi Isusov križ. Šimun je zavjetovani vjernik obučen u crno, prekrivene glave. Na Veliku subotu cijeli dan Žudije čuvaju stražu kod Isusova groba. Straža se smjenjuje sve do ponoći, kada na taktove uskrsne pjesme padaju kao mrtvi.

I u mjestu Vodice zabilježen je također stari običaj Žudija.

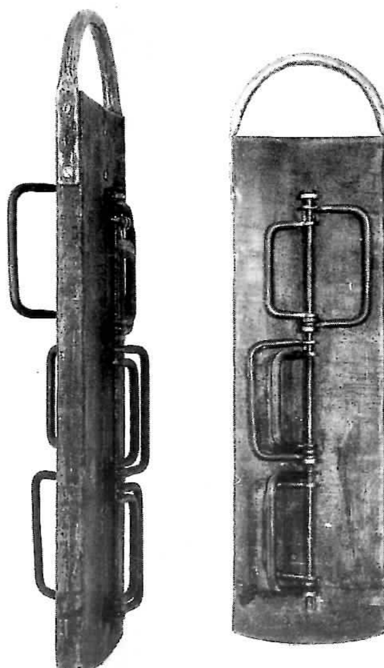
Svećenik pere noge "apostolima" na Veliki četvrtak, Vrboska 1997.

Mali Vrbanjani sa škrabatušama, o. Hvar 1997.

Škrabutonica s početka 20. stoljeća, Jelsa

Klapatajak s kraja 19. stoljeća, Jelsa

VELIKI PETAK

Što je Uskrs u vjerskom proživljavanju crkvene godine, to je Veliki petak u Velikom tjednu. Tog dana navečer održavale su se veličanstvene noćne procesije u brojnim mjestima. To su teoforične procesije s baldahinom, praćene upaljenim feralima i " torcima ". Centralno mjesto zauzima Sveto otajstvo, a u procesiji se nalaze svi križevi koji se mogu ponijeti iz crkve. Najkarakterističnija pjesma u tim procesijama od Starigrada na Hvaru, do Salija, Splita i Trogira... bila je "Puče moj ". Prema Goroslavu Oštriću, ta se pjesma i u manjim mjestima poput Malog Iža gromoglasno pjevala iz sveg srca, pa se po bonaci mogla čuti šest morskih milja na daleko.

Gotovo da nije bilo čovjeka koji nije sudjelovao u procesiji Velikog petka. Veličanstvenost doživljaja upotpunjavale su upaljenje svijeće na prozorima. U nekim dvoroštima i vrtovima pravili su se svjetleći simboli od puževih kućica koje su služile kao male uljanice. U mnogim mjestima, kao u Trogiru, isključila bi se javna rasvjeta, a cijeli grad bio bi osvijetljen samo svijećama. Slikovitosti procesija mnogih priobalnih mjesta pridonose i male barčice upaljenih svjetala, koje lelujaju na pučini.

Toga dana nije se obavljao nikakav teži posao. Jedino se u nekim siromašnijim krajevima, kao u Imotskoj krajini, smjelo poorati ili pomoći siromahu. Veliki petak je, naime, dan molitve i posta. U Imotskom "ljudi bi izmolili tog dana po sto očenaša, zdravomarija i slavaocu na čas muke i smrti Gospodina našega, za pokoru grija i spasenje duše ". Mnogi su postili o kruhu i vodi, no jeo se i bakalar i pilo vino, pa je ostala izreka da "čovjek dobije toliko krvi koliko popije vina ". U Vrbniku (Krk) se na Veliki petak donedavno pekla *kolač-oplača*, posebna vrsta kruha koja se skupljala za sirotinju u posebne vreće-*maže* i stavljala pred Božji grob.

Na str. 34. Božji grob, Pitve 1997.

Križ muke Isusove, 19. stoljeće, Grdoselo (Pazin)

Priprema soparnika od blitve, tijesta i suvica na kominu, Srinjine u Poljicima

Soparnik je posno jelo, a jede se naročito na Veliki petak, 1997.

VELIKA SUBOTA

Naziva se još i Bijela subota ili Glorija. U crkvama se toga dana otkrivaju oltari i križevi koji su za vrijeme Korizme bili prekriveni, istovremeno se odvezuju zvona. Kod zvonjave bi u Istri pastiri skupljali blago u krug, da se tako uvjek drži zajedno i bolje napreduje. Na zvonjavu Glorije (Slava Višnjega) ljudi su umivali lice vodom ili samo simbolično, kao na svetom Filipu i Jakovu, "prali oči" rupčićima. Uz to su ovdje znali reći: "slavna zvona-prozvonila zdravje našim očima udilila!".

Tog se dana ispred crkve palila vatra i blagoslivljala voda. Glavnje od vatre (ugarak) nosile bi se u vinograd, jer su blagoslovljene; a ako bi se nosile kući, s njima bi se zapalio novi oganj. U nekim se mjestima oganj palio kresivom i gubom (Sali). Kad se navečer za vrijeme svete mise oglasi "Glorija" tj. crkvena zvona, svi *soldati* (vojnici), kao u Selcima na Braču, i *Žudije* u Metkoviću i Vodicama koji čuvaju Isusov grob, padaju na zemlju. Nakon toga se dižu i pognuti, s kopljem u rukama, bježe iz crkve (razoružani se kasnije vraćaju u crkvu da bi prisustvovali obredu do kraja, poredani jedan do drugog).

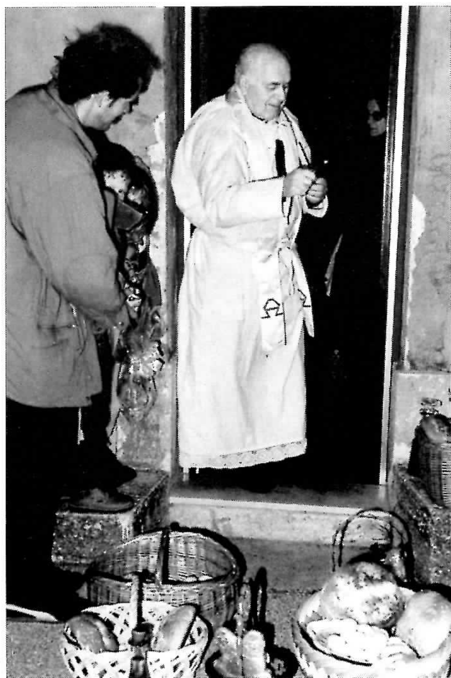

Priprema "Žudija" za odlazak na stražu, Metković 1980.

BLAGOSLOV JELA

Na cijelom se području peku pogače, *sirnice*, fogace ili *pince*, a za djecu se rade male pletenice s upletenim jajetom (*šišeri, karitule, jajniki, garitule, palube, paljube, poljubice*). Opća je značajka uskrsnih peciva obilje jaja, tako da je tijesto vrlo žuto.

Blagoslov jela obavlja se na Veliku subotu poslije podne ili na Uskrs ujutro. Hrana se nekoć nosila u velikim, okruglim košarama na glavi, dok se danas koriste manje košarice ili se hrana nosi na tanjuru, pokrivena salvetom. Što se sve stavlja u košaru stvar je lokalnih običaja, ali obično su tu kuhana jaja, luk, kruh, sol i kolači; ponegdje se nosi i sir, na Saliju s janjetinom. U nekim krajevima vjerovalo se da će žena koja prije stigne kući donijeti prosperitet i boljitak svome domu.

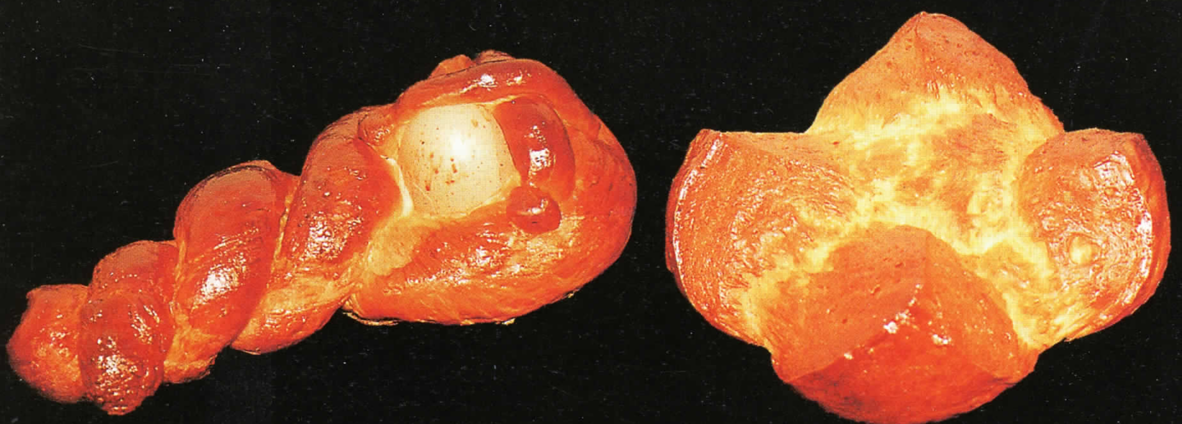

Na Uskrs ujutro, Srinjine u Poljicima 1997.

Kolači s pisanicom i grančicom na tavijolu, Vitaljina 1998.

Na str.38 Pinca - uskrsni kruh Kašćerga 1998.
Jajarica uskrsno pecivo, Kašćerga 1998.
Garitula, uskrsno pecivo, Hvar 1998.
Taška manja, uskrsno pecivo, Blato, o. Korčula 1998.
Sirnica, uskrsni kruh, Blato, o. Korčula 1998.
Sirnica, uskrsni kruh, Podgora Makarska 1998.

1 a)

2 a)

USKRS

Ujutro na Uskrs obitelj se skupljala oko stola, nakon što su se svi umili i počealjali. Prvo su zajedno molili, a zatim je svaki ukućanin dobio komadić od svake vrste blagoslovljene hrane. Uskrs je i dalje blagdan veselja, kad se posjećuju rođaci i prijatelji, daruju pisanice ili drugi darovi. U takvom raspoloženju provodi se i Uskrsni ponedjeljak.

U Sv. Filipu i Jakovu, nakon blagoslova jela svaka obitelj otkine komad pogače sa svog stola za nagradu crkvenjaku što se brine za crkvu. Prvo što se jede od blagoslovljene hrane su luk i jaja, zbog vjerovanja da ih zbog toga neće ugristi zmija (Pamići kraj Žminja).Blagoslovljena je hrana imala posebne moći i pazilo se da mrvice ne padnu na tlo, pa su lupine od luka i od jaja bacani u oganj. Na Uskrs popodne održavale su se zahvale i plesala *kola* (Sali) i *bal* u Konavlima.

Domaći samouki svirači svirali su harmoniku i tambure.Djeca su se igrala kucanjem jaja. Jedan bi učesnik držao jaje u ruci a drugi bi ga svojim jajem kucnuo. Prvo s jedne, pa s druge strane. Onaj kojem je jaje ostalo čitavo, dobio je jaje svog suigrača. Jaje je uvijek bilo znak snage i kreposti, pa se nosilo na poklon mladim majkama kod prve posjete tzv. "babine". Nosila su se u košiću, pa je ostao naziv, "treba ponjet košić". Količina jaja je ovisila o srodstvu, da li je mlada majka prvorotkinja, a jaja su se nosila i u posjet bolesnicima.

Još slikovitiji je običaj u Konavlima oko Uskrsa kad zaručnica donosi pun košić *penganih* jaja, toliko pisanica da bi svi muški članovi dobili po nekoliko, a djeca barem po jedan komad. Znade se reći da joj treba i stotinjak pisanica. Nekad su mlade osobe darivale pisanicama i župnika, i učitelja, i druge ugledne ljude u selu.

Vazmeni stol s izložbe Etnografskog muzeja Istre, Pazin 1995.

Blagoslovno jelo, Tinjan 1995.

USKRSNI PONEDJELJAK

Dok je Uskrs pretežno bio obiteljski blagdan, na Uskrsni ponedjeljak bilo je javno slavlje-fešta (Zlarin). Taj se dan pjevalo i plesalo, i to pred crkvom, a svi bi se obukli svečano i u tanja odijela.

Nisu se radili nikakvi teži poslovi, išlo se u crkvu i dalje čestitalo.Nedjelja poslije Uskrsa naziva se Mali Uskrs ili Bijela nedelja. U nekim mjestima kao Selcima na Braču, je fešta u jednom od mjesnih restorana. Na nju se zovu svi *soldati*, crkveni pjevači ili ministranti. Tom prigodom crkva bi pripremila svečani objed, a glavno jelo bila je pečena janjetina.

***

U mnogim krajevima Hrvatske rat je u ovih posljednjih 6 godina napravio pravu pustoš. Veliki dio područja bio je okupiran, mnogo je ljudi prognano iz svojih domova i raseljeno. Vei dio južne Hrvatske pretrpio je razaranja i ratne strahote (sjetimo se samo herojstva Dubrovnika, Zadra, Biograda, Šibenika koji su postali sinonimom borbe i otpora cijelog područja zahvaćenog ratom). No, i poslije svega, one duhovne vrednote i tradicije koje nosimo u sebi svjedoče o snazi i živoj želji da nastavimo život na temeljima svojih predaka. Svjesni svoga nacionalnog identiteta, živo njegujemo običaje i držimo do njih. Njegujući običaje vežemo se sa živim korijenima naših predaka i stvaramo čvrsti temelj onima koji će iza nas doći, kao što je naglasio i veliki povijesničar, etnolog Antun Radić kada je rekao da je "u običajima za vječna vremena saliven u tuč sav duševni život naroda".

Josip Barlek

Na str. 40 Pengana jaja iz okolice Dubrovnika, Etnografski muzej Zagreb 1991.

PISANICE

Desetak dana prije Uskrsa, vrijeme je početka penganja jaja. Najviše ih se našara na Veliki petak, ali se mogu oslikavati sve do Malog Uskrsa. Tradicionalnu pisanicu nalazimo samo na dubrovačkom području, od Stona do Vitaljine. Drugi dijelovi obale Primorske Hrvatske nemaju praksu oslikavanja pisanica s ornamentima. Samo u Istri poznato je starije bojanje u jednoj boji.

Prve podatke o bojanju jaja u dubrovačkom području nalazimo, u 16. stoljeću, kod dubrovačkog pjesnika Mavra Vetranovića, gdje se u pjesmi "Remeta" navodi: *"... i broća se još nahodi, u što žene jaja maste, Uskrsenje kad prihodi..."* .

Dubrovačka pisanica crvene je podloge sa bijelim, kapljičastim ornamentom. Boja se nekad dobivala od korijenja broća ili lupine luka. Nijansirala se korom brazilskog drveta-varzilom, da bi u novije doba prevladavala kupovna crvena boja. Ornamenti se izvode malim štapićem od vinove loze u koji je usađena glavičasta iglica. Ona se umače u rastopljeni vosak. Ornamentika je geometrijska i stilizirano-geometrijska : rozete, lepeze, srca, križevi, zvijezde, vitice. U novije vrijeme javljaju se natpisi i kratke poruke

Ovo jaje na dar ide, da ga crne oči vide

Ovo jaje palo s neba, baš u ruke komu treba

Ovo jaje malo šimi, ti ga dušo na dar primi

Ovo jaje snijela koka, da daruje cura momka

Ovo jaje snijela žaba, da daruje zeta baba

Lete, lete ptice male, Sretan Uskrs da vam jave

Sretan Uskrs svim u kući, pomogo vam Svemogući

Popis pisanica na tabelama I-I V :

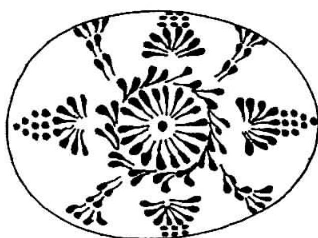
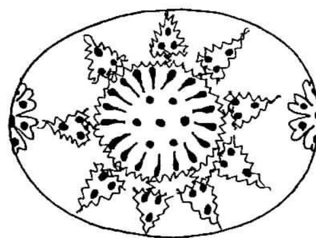
I Starija ornamentika:
1. Ćilipi 1932.
2. Trsteno 1940.
3., 9., 10. Banići 1932.
4. Trsteno 1932.
5. Brsečine 1930.
6., 7. Donji Majkovi 1932.
8. okolica Trstena 1940.

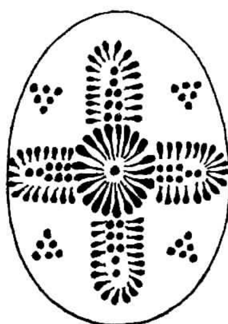
II Starija ornamentika:
1.Slano 1926.
2. Donji Majkovi1932.
3., 4., 5., 6., 8. Dubravica 1929.
7. Gruž 1967.
9. Trsteno , okolica 1940.
10. Banići 1932.

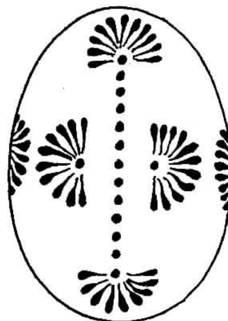
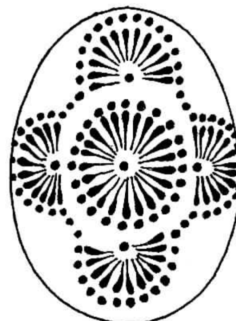
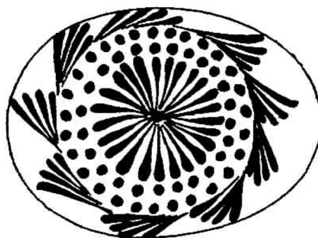
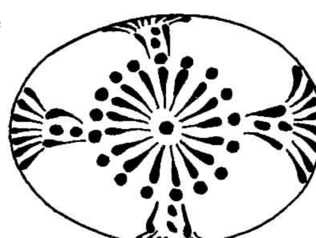
III Stara penga :
1-5. rad Mare Goga iz Doli 1988.
5. 10. rad Nedjeljke Glumac iz Zatona, Doli. 1998.

IV Suvremeno i tradicijsko :
1.- 4. rad Bokun Cvijete iz Dubrovnika 1998.
5.- 7. rad Luce Jaganjac Ćilipa 1998.
8.-10. rad Ane Šimunović iz Zatona, Doli 1998.

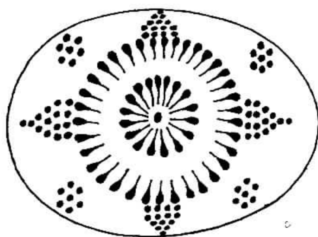
I Starija ornamentika:

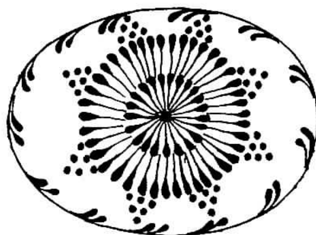

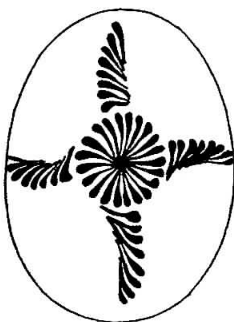

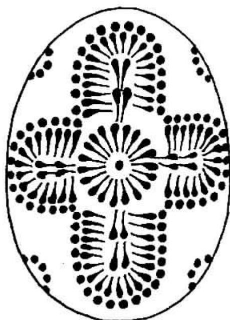

II Starija ornamentika:

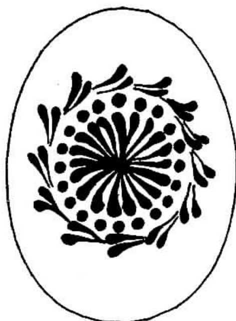

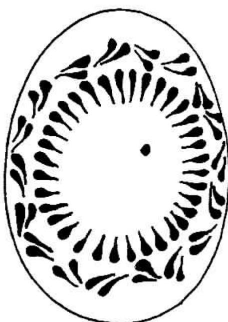

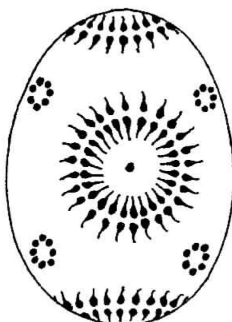

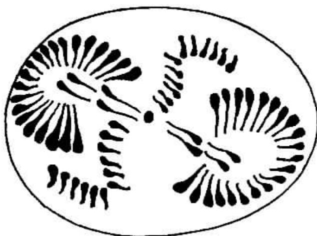

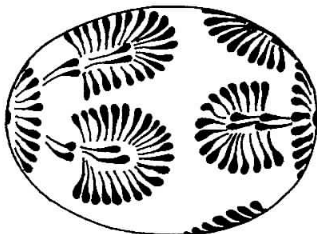

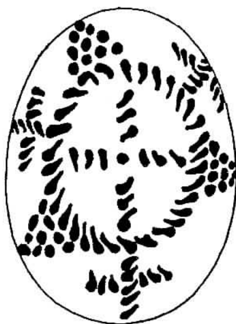

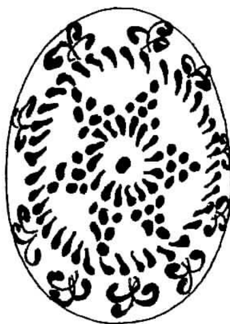

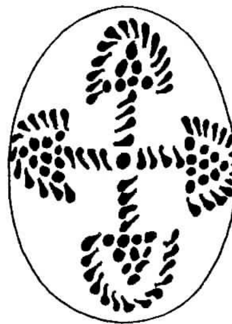
III Stara penga :

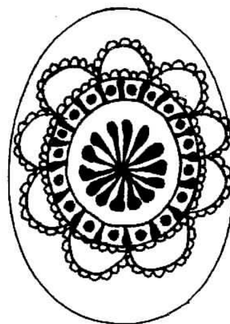

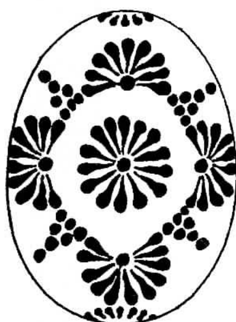

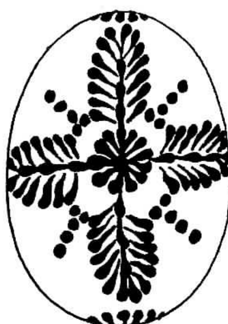

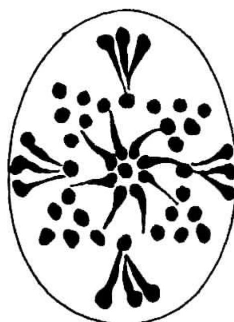
IV Suvremeno i tradicijsko :

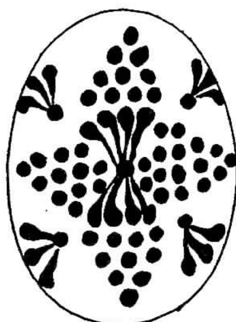

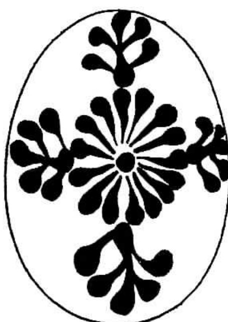

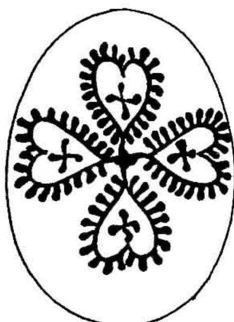

Likovni postav izložbe: Lujo Lozica
Dizajn i prelom kataloga: Lujo Lozica i Marija Barlek
Dizajn ovitka, plakata i crteži u katalogu: Marija Barlek
Suradnici na izložbi: Mira Francetić, Lana Milošević, Josip Barišić
Autor izložbe i teksta kataloga: Josip Barlek
Preparatorski zahvati: Branko Moritz, Natko Paša, Vlado Brođanac
Rad na postavi: Branko Moritz, Danijel Dereani, Natko Paša, Vlado Brođanac, Štefica Nović, Ljiljana Japec, Jasminka Vujičić
Fotografije u katalogu: Marija Braut, Mira Francetić, Mirjam Rimanić, Renzo Kosinožić, Dorotea Jendrić, Velimir Mužinić, Mladen Tomljenović i JosipBarlek
Tisak: MediaPrint - Tiskara Hrastić

Fotografija na prvoj stranici kataloga: Marija Braut
Fotografija na zadnjoj stranici kataloga: Dorotea Jendrić

U akciji sakupljanja etnograđe zadužili su nas: Goroslav Oštrić iz Rijeke, Nevenka Bernardi iz Splita, Ksenija Brbora iz Dubrovnika, Mirjana Kolumbi iz Hvara, Žarka Kolin iz Zagreba, Stanka Kraljević iz Korčule, Stanka Bogdanović iz Dubrovnika, Zlatko Mileusnić iz Križevaca, Velimir Mužinić iz Splita, Katja Matković iz Velike Gorice, Mili Matković iz Vrbanja, Marko Pavičić iz Vrbanja, Fabijan Peronja iz Jelse, Marija Bačić iz Vrboske, Ivica Bačić iz Blata, Ljubo Arbunić iz Vrboske, Jozo i Nine Stepić iz Stona, Šime Strikoman iz Vodica, Emil Orović iz Žmana, Ante i Alma Orlić iz Zagreba,Kate Kuljašić iz Blata, Kate Jaganjac iz Ćilipa, Cvijeta Bokun iz Dubrovnika, Marija Gašparović iz Dubrovnika, Vinka Štanbuk iz Selaca, Kate Kuljašić iz Blata, Anka Armanović iz Salija, Ljubica Vodopija iz Sv. Filipa i Jakova, Tomislav Šešelja iz Zaglava, Milca Mihić i Irena Frka iz Salija, Golemac Kate iz Zvekovice kod Cavtata i mnogi, mnogi drugi kojima se od srca zahvaljujemo.

Posebna zahvala župnicima : don Božidaru Medvidu, don Branimiru Marinoviću iz Jelse i Vrbanja na otoku Hvaru, i don Josipu Barišiću iz Blata na otoku Korčuli.

Zahvaljujemo srdačno ustanovama i organizacijama: Matica hrvatska Jelsa, Turistička zajednica iz Korčule, Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, Hvar.

,,,

Za katalog --- sponzori: JADRANSKO OSIGURANJE D.D.
ADRIATIC OSIGURANJE DD
ZRINJEVAC
HOTEL SHERATON
FAMAR - MEDIJSKA AGENCIJA

Etnografski muzej